

Honderd jaar Montessori-onderwijs

In 1907 opende Maria Montessori in Rome haar eerste Casa di Bambini. Op deze school kregen de kinderen onderwijs volgens de principes van Maria Montessori die nu nog steeds de grondslag vormen van het huidige Montessori onderwijs. Nu 100 jaar later zijn er in Nederland alleen al 160 basisscholen met in totaal zo'n 40.000 leerlingen waar Montessori onderwijs wordt gegeven. Dit boekje is om U nader kennis te laten maken met de kenmerken en pedagogische uitgangspunten van het Montessori onderwijs.

Allereerst wordt het leven van Maria Montessori beschreven. Daarna wordt de binnenkomst van de kinderen in de klas toegelicht. Voor het klassenmanagement is orde en discipline belangrijk, dit wordt in het volgende stuk uitgelegd. Belangrijke onderdelen van het Montessori onderwijs zijn de manieren van lesgeven: lesjes geven en welk materiaal er gebruikt wordt. Deze onderdelen komen ook aan bod. Dit boekwerkje wordt afgesloten met een uiteenzetting van het kosmisch onderwijs en het huishoudelijk materiaal. Hopelijk krijgt u door middel van dit boekje een idee hoe het op onze scholen eraan toe gaat, welke filosofie wij aanhangen en wat wij de kinderen willen meegeven.

Het kind heeft een hoge opdracht, waardoor het wordt gedreven: de opdracht te groeien en mens te worden.

[Maria Montessori, 1909, blz 86]

Kosmisch Onderwijs

Kosmisch onderwijs is simpel gezegd een combinatie van natuuronderwijs, geschiedenis en aardrijkskunde.

Het doel van kosmisch onderwijs is dat er bij kinderen het inzicht ontstaat, dat de feiten en verschijnselen waar de kinderen dagelijks mee te maken hebben, onderdeel uitmaken van een groter geheel. Daarnaast moeten kinderen zich bewust worden van hun plaats en hun verantwoordelijkheid in de verdere ontwikkeling van de bestaande wereld.

Didactisch gezien gaat het erom de onnatuurlijke grenzen tussen de vakken te laten vervallen en het onderwijs als één geheel aan te bieden. Op deze wijze kunnen de kinderen dan de onderlinge verbanden zien en de samenhang tussen alle aspecten. Kosmisch onderwijs gaat uit van de belangstelling en de verbeeldingskracht van de kinderen waarbij zij regelmatig uitgedaagd en geprikkeld worden waardoor zij werkelijk inzicht krijgen in de stof en zich het eigen kunnen maken. Deze vorm van onderwijs moet dus rekening houden met de verschillende interesses van het kind als individu én als lid van een groep.

Maria Montessori zegt dat je moet uitgaan van het geheel en dit uitwerken in stukken maar het geheel altijd voor ogen houden:

“Het heelal is een indrukwekkende realiteit en een antwoord op alle vragen. Wij zullen dit pad van het leven gezamenlijk aflopen want alle dingen zijn een onderdeel van het heelal, allen zijn met elkaar verbonden in een allesomvattende eenheid. Het kind houdt op met dwalen; hij heeft het universele centrum van zichzelf en alle dingen gevonden. Want wat wij ook aanraken, een atoom of een cel, wij kunnen er geen uitleg aan geven zonder kennis van het uitgestrekte heelal.”

Orde en discipline

Hoe wordt de gang van zaken in de klas geregeld? Kinderen van verschillend ontwikkelingsniveau bij elkaar in een groep, iedereen doet wat anders en een leerkracht die de kinderen niet echt iets oplegt: dat alles moet toch haast tot chaos leiden. Toch vindt Montessori orde en discipline belangrijk:

Geen sociale organisatievorm is, zonder de daarbij behorende orde en discipline

[Montessori,M., *Door het kind naar een nieuwe wereld*]

De school is een voorbeeld van een sociale organisatievorm; er moet orde en discipline heersen. Dit lijkt tegenstrijdig: enerzijds is het initiatief aan het kind, anderzijds is er toch discipline. Volgens Montessori moet het kind zoveel mogelijk vrijheid hebben zich spontaan te uiten en naar eigen zeggen bezig te zijn. Dit wil echter niet zeggen dat kinderen alles maar mogen doen wat in hun hoofd opkomt. De vrijheid die kinderen kan worden toegestaan, moet volgens Montessori beantwoorden aan de mogelijkheden van het kind en is daardoor afhankelijk van het ontwikkelingsniveau dat het kind bereikt heeft. Vrijheid en zelfdiscipline gaan daarbij zelfs hand in hand. In de opvoeding die Montessori voorstaat is het verwerven van zelfdiscipline een belangrijke doelstelling. Van jongs af worden kinderen in de gelegenheid gesteld hun zelfdiscipline te ontwikkelen.

Een dergelijke discipline zou nooit te verkrijgen zijn op bevel, noch door preken, of door een der bekende middelen

[Montessori,M., *De methode*]

Met andere woorden: door dwang van buitenaf ontwikkelen kinderen geen zelfdiscipline. Het voordoen van bepaalde handelingen in plaats van het kind te verwijten dat het zo onhandig is, of dat het iets beter moet doen. In zekere zin wordt de welbekende vrijheid aangeleerd, via de hulp die het kind krijgt bij het steeds beter leren beheersen van zichzelf. Zijn vrijheid neemt toe naarmate hij zichzelf beter in de hand heeft.

Help mij het zelf te doen

[Montessori,M., *De methode*]

Op een heel systematische manier worden zaken als hoe je je in een bepaalde sociale situatie moet gedragen (beleefd, zonder anderen te kwetsen) of hoe je bijvoorbeeld een stoel kunt verplaatsen (zonder lawaai, omvallen, schade) aangeleerd. Als het kind deze vaardigheden beheerst, dan hij zich ook in situaties waarin hij ze nodig heeft vrij en zeker van zichzelf voelen. Beheerst hij ze niet, dan zal hij onzeker zijn hoe zich te gedragen en zich daardoor onvrij voelen.

Maria Montessori

Maria Montessori (1870-1952) studeerde in 1896 af als eerste vrouwelijke arts in Italië aan de medische faculteit van Rome. Vanaf 1896 werkte ze in ziekenhuizen en specialiseerde ze zich in pedagogie. In 1898 werd Maria Montessori directrice van een door de Italiaanse regering gesticht instituut voor de opleiding van onderwijzers voor geestelijk gehandicapte kinderen. Naast haar werkzaamheden wordt zij in 1904 benoemd tot hoogleraar in de antropologie, een leerstoel die zij bekleedt tot 1916.

Ze praktiseerde als arts en schreef haar eerste boek over opvoeding en onderwijs: "*Pedagogische Antropologie*". In 1907 kreeg ze de gelegenheid haar aldus uitgewerkte opvoedkundige denkbeelden in de praktijk te brengen in de Casa di Bambini. De bestuurders van een vereniging voor sociale woningbouw boden haar faciliteiten aan met als doel de nog niet schoolgaande kleuters uit de gerenoveerde "krottenwijk" van de straat te houden.

De methode die zij ontwikkelde voor het werk met deze kinderen riep al spoedig veel positieve reacties en veel enthousiasme op. Zelf breidde ze de toepasbaarheid uit tot kinderen van 4 tot 12 jaar.

Haar tweede boek, verschenen in 1909, is een systematisch verslag van haar werkwijze: "*De Montessori Methode*".

De belangstelling voor haar werk nam gaandeweg toe, ook buiten Italië. Onderwijzers uit de meeste Europese landen en uit de Verenigde Staten kwamen zich ter plaatse op de hoogte stellen. Een aantal van hen werd in de gelegenheid gesteld zich in de Montessorimethode te bekwamen.

Maria Montessori heeft daarna 20 jaar in Barcelona gewoond en gewerkt. Van hieruit werd ook een begin gemaakt met het organiseren van een internationale Montessoribeweging. In 1936 is Maria Montessori, door de burgeroorlog gedwongen, naar Nederland uitgeweken. Laren werd haar woonplaats, waar ze in 1952 is overleden.

Binnenkomst

Als de deuren van school 's morgens opengaan lopen de kinderen rustig naar binnen. Ze doen zelf hun jas uit en hangen deze aan de kapstok. Ook de schoenen worden uitgedaan en de sloffen worden aangetrokken. Bij de deur van het lokaal staat de leerkracht die het kind verwelkomt in de vertrouwde en veilige omgeving. De kinderen krijgen een hand: even persoonlijk contact, een goed begin van de dag.

Vaak heeft het kind 's ochtends voor school of op weg naar school al bedacht wat het die ochtend wil gaan doen en zal hier meteen mee aan de slag gaan. In de klas wordt men dan ook geconfronteerd met kinderen die met verschillende activiteiten bezig zijn. De één zit in een hoek met een boek. Anderen zijn met elkaar bezig aan een werkstuk of met het materiaal. Vaak wordt in groepsverband gewerkt. De kinderen leren zo rekening te houden met elkaar, elkaar te helpen en te stimuleren. Zij moeten zich in de groep samen verantwoordelijk voelen.

Maria Montessori benadrukte dat ieder kind anders is en om een eigen aanpak vraagt. Het onderwijs kenmerkt zich dan ook door het tegemoet komen aan verschillen in aanleg en tempo. De kinderen kiezen het werk zelf. Zij werken samen in groepen van verschillende leeftijden. Dit is van groot belang voor de sociale vorming. De leerkrachten, 'onopvallend aanwezig', bieden de kinderen hulp als het nodig is. Zoveel mogelijk wordt aangesloten bij de aanleg, de interesse en de mogelijkheden van het kind. Dit kan door goed observeren en daarna te beslissen wat voor het kind geschikt is. De leerkracht heeft, evenals de ouders, een opvoedende taak. Daarvoor is regelmatig contact nodig. Er is dus ruimte voor een grote betrokkenheid van de ouders bij de school. De ouders kunnen helpen met lezen, materialen maken, enz.

Individuele lessen worden gegeven om begrippen aan te leren en te ordenen en de leergierigheid te bevorderen. In deze lessen wordt eerst het materiaal (meestal montessorimateriaal) verkend. Hierbij zorgt de leerkracht ervoor dat zij kort (voordoen vaak zonder woorden,) eenvoudig (de handeling spreekt voor zichzelf) en objectief (leerkracht zorgt dat het kind geïnteresseerd is en blijft in het materiaal) te werk gaat. Als het kind het

materiaal kent en het kan gebruiken zal de leerkracht de tweede fase van lesgeven kunnen toepassen: de naamgeving. Bij de naamgeving ligt het accent op de associatie van de zintuiglijke waarneming met de naam, de herkenning van het voorwerp door de overeenkomstige naam en uiteindelijk het onthouden van de naam.

Voor alle lessen geldt dat ze kort moeten zijn, direct gericht op het onderwerp en met weinig woorden ('laat uw woorden geteld zijn'). Maria Montessori stelde dat de kinderen door lange lessen in een soort droomtoestand

raken, waardoor hun innerlijke werkzaamheid niet op gang komt. De leerkracht heeft een stimulerende werking; zij helpt het kind op weg.

Lesjes geven

Kinderen hoeven niet het voorbeeld van de opvoeders te volgen, maar moeten hun eigen manier van leven en omgaan met de dingen zien te bepalen. En die kan er heel anders uitzien dan die van de opvoeders. De taak van de opvoeder is meer gericht op het stimuleren en het wegnemen van allerlei belemmeringen dan op het geven van voorbeelden en opdrachten die nagevolgd en uitgevoerd moeten worden. Een volledig tot in details uitgewerkte les die de kinderen op moeten nemen zal op een Montessorischool niet snel gegeven worden. Het aanbieden van de lesstof gebeurt veel meer door het geven van ideeën en het aanbieden van basisbegrippen waarmee de kinderen zelfstandig aan het werk gaan waardoor zij zichzelf verder brengen.

Wij moeten het kind aanbieden wat hij voor zijn innerlijk leven behoeft en hem vrij laten in het voortbrengen.

[Montessori.M, Zelfopvoeding, methode oor het lager onderwijs]

Lessen in de oefeningen van het dagelijkse leven zijn lesjes die in drie stappen gegeven worden. Deze lessen zijn belangrijk voor de gewoontevorming en bevorderen de aanpassing aan de omgeving en het dagelijks leven van de groep. De lessen hebben tot doel de kinderen een gevoel van zekerheid te geven, zodat ze weten wat er van hen verwacht wordt. Voorbeelden van deze lessen variëren van 'hoe draag ik mijn stoel' tot 'hoe begroet ik een kennis'. De drie stappen bestaan uit voordoen, nadoen en verwoorden. Het voordoen is een soort toneelstuk dat de leerkracht opvoert.

Duidelijk en nadrukkelijk doet ze de handeling voor met zo weinig mogelijk woorden. Bij het nadoen worden enkele leerlingen gevraagd de handeling na te doen. De kinderen zijn zo heel betrokken en hebben vooral op deze manier oog voor detail. Bij het verwoorden rondt de leerkracht de les af door de handeling kort te omschrijven.

Daarnaast zijn er ook ontwikkelingslessen waarbij een deel of de gehele groep een les krijgt over bijvoorbeeld een kosmisch onderwerp of een ander interessant gebied. De bedoeling van deze les is dat het kind met de verkregen informatie zelfstandig met het onderwerp verder gaat.

Huishoudelijk materiaal

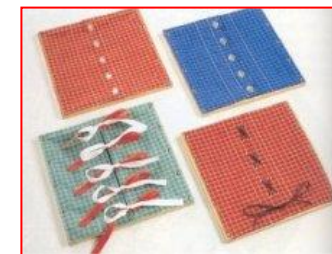
“Welke taak het kind ook kiest, het doet er niet toe mits hij erin weet te volharden. Want niet het werk op zichzelf is van waarde, doch het werk als middel tot vorming van den innerlijke mens”

[Montessori, Zelfopvoeding, blz 161]

Kinderen zijn van nature actief, ze willen iets doen, dingen hanteren en vooral veel bewegen. Hun bewegingen zijn echter nog onbeheerst en moeten nog ontwikkeld worden. Volgens Dr. Montessori moeten ook de bewegingen worden “opgevoed”. Zij bedacht hiervoor ook huishoudelijke werkjes, omdat de kleuter hiermee op een natuurlijke wijze actief kan zijn. Materialen voor het opruimen en materialen om de omgeving netjes en schoon te houden. Denk hierbij aan vegen, ramen lappen en afstoffen. Maar ook materialen voor de verzorging van jezelf, bijvoorbeeld de aankleedrekken waarmee kinderen veters leren strikken of gespen vastmaken maar ook schoenen poetsen is een werkje.

Het kind gebruikt hierbij de dingen van het bekende dagelijkse leven thuis, iets wat het kind een gevoel van veiligheid geeft omdat het nu zelf de werkjes kan doen die het de ouders thuis ook ziet doen. Dit voldoet tevens aan de drang tot nabootsing. Door het beheersen van deze werkjes krijgt het kind steeds meer onafhankelijkheid en neemt zijn zelfvertrouwen toe. Vooral kleuters doen dit huishoudelijk werk graag en zijn er intens mee bezig. Bij de jonge kleuters gaat het vooral om de handeling zelf: ze poetsen om het poetsen. Later vinden zij het ook fijn om echt resultaat te zien.

Montessori materiaal

Een belangrijk onderdeel van de leeromgeving in een montessorischool zijn de leermiddelen, ontwikkelingsmateriaal, genoemd. Kinderen kunnen door met dit materiaal te werken zichzelf ontwikkelen omdat het materiaal zo is ontworpen dat het aansluit bij hun ontwikkelingsbehoeften. Voor iedere ontwikkelingsfase is daarom ander materiaal nodig. Het materiaal stelt kinderen in staat om hun indrukken op een geordende wijze in zich op te nemen.

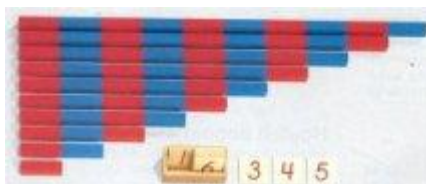
Het ontwikkelingsmateriaal biedt kinderen geen inhoud voor de geest, doch de ordening van die inhoud.

(M. Montessori, Het handboek van dr. Montessori)

De functie van het materiaal is dus primair een vormende. Het maakt de geest er als het ware klaar voor de werkelijkheid intensiever te gaan verkennen. Om deze functie goed te kunnen vervullen kent het ontwikkelingsmateriaal een aantal essentiële eigenschappen.

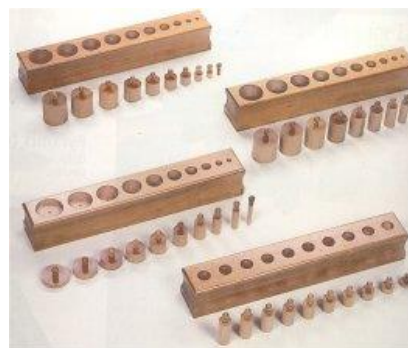
- **Werkzaamheid:** de bedoeling is dat de aandacht van het kind niet alleen door het materiaal getrokken wordt maar ook de aandacht vasthoudt. Het materiaal moet het kind zodanig boeien dat het ermee aan de slag gaat. Het kind concentreert zich en blijft lange tijd met hetzelfde voorwerp bezig.
- **Controle van de fout:** De handeling die het kind met het materiaal maakt is niet toevallig, maar is gericht op een bepaald doel dat bereikt moet worden. Bij de cilinderblokken constateert het kind zelf dat de opening te groot of te klein is voor de betreffende cilinder en verbetert het zelf. Bij fouten komt het kind er uit zichzelf toe dat het de fout verbetert.
- **Isolatie van de eigenschap:** Datgene wat het materiaal wil bewerkstelligen moet duidelijk naar voren komen. Er zijn geen factoren die kunnen afleiden, de leerkracht spreekt zo min mogelijk, het materiaal leidt zichzelf. Bijvoorbeeld bij het leren van de kleuren is het materiaal eenduidig in grootte, vorm en substantie maar verschilt het alleen in kleur.
- **Aantrekkelijkheid van het materiaal:** Materiaal en eigenlijk alles in de leeromgeving moet er goed verzorgd en smaakvol uitzien.

- **Beperking:** De totale hoeveelheid ontwikkelingsmateriaal in een groep is beperkt, teveel materiaal zou alleen maar de aandacht afleiden. Van elk type materiaal zijn er maar één of twee exemplaren in de groep aanwezig. Dit bevordert het sociale bewustzijn (met elkaar rekening houden), het werkt motiverend en het werkt keuzes in de hand.
- **Opklimming van moeilijkheid:** Het materiaal moet de ontwikkeling bevorderen en moet daarom steeds meer van het kind eisen. Op een gegeven moment heeft het kind het materiaal niet meer nodig en gaat het over tot abstractie.

De rekenstokken

Door de dagelijkse ervaringen van deze oefeningen verkrijgt het kind de controle van de fout als innerlijke kracht, en hij wordt zeker van zichzelf. Zeker van zichzelf te zijn duidt niet op volmaaktheid, het betekent dat men zijn eigen mogelijkheden kent, en voelt iets te kunnen.

De cilinderblokken

[M. Montessori, Aan de basis van het leven. De absorberende geest]

De kleurspoelen parendoos